

PANTERN 6

Antikvarisk medverkan vid omläggning av södra takfallen

Pantern 6
Söderhamns stad och kommun
Gävleborgs län
2018

Ulrika Olsson

Slutrapport
Lst. Dnr: 6386-18
Tillstånd enligt Kulturmiljölagen

PANTERN 6

Antikvarisk medverkan vid omläggning av södra takfallen

Pantern 6
Söderhamns stad och kommun
Hälsingland
2018

Rapport 2019:02
Ulrika Olsson

Länsmuseet Gävleborgs rapportserie

Rapportserien innefattar rapporter inom länsmuseets verksamhetsområden arkeologi, bebyggelsehistoria, byggnadsvård, kulturmiljövård, etnologi, konst- och kulturhistoria.

Du kan själv ladda hem rapporter i PDF-format från länsmuseets hemsida www.lansmuseetgavleborg.se

Rapporter, böcker och mycket annat kan Du köpa/beställa i länsmuseets butik butiken@xlm.se eller 026-65 56 35.

Utgivning och distribution:

Länsmuseet Gävleborg

Box 746, 801 28 Gävle

Tel 026-65 56 00

www.lansmuseetgavleborg.se

© Länsmuseet Gävleborg 2019

Omslagsbild: Takfallen in mot gården, sedda från öster. Foto: Ulrika Olsson, 2018-11-30.

Staten har rätt att sprida dokumentationsmaterialet och rapporten enligt CC BY-licens. Lantmäteriverkets kartor omfattas ej av denna licens.

Allmänt kartmaterial från Lantmäteriverket. Medgivande MS2010/01366.

ISSN 0281-3181

Print: Länsmuseet Gävleborg

INNEHÅLL

Sammanfattning.....	5
Antikvarisk slutbedömning.....	5
Lagskydd	5
Historik och beskrivning.....	5
Skadebild	6
Utförda arbeten	8
Antikvariska ställningstaganden	12
Återstående arbeten	12
Tekniska och administrativa uppgifter.....	14
Käll- och litteraturförteckning	14

Figur 1. Centrala Söderhamn. Pantern 6 är inringad. Ortofoto, Lantmäteriet.

SAMMANFATTNING

Under hösten har delar av plåttaket på Pantern 6 lagts om. Takfallen mot gården, mot söder, är åtgärdade inom denna etapp. I samband med arbetena revs den murade ventilationsskorstenen, och två takluckor togs bort. Två mindre ventilationspipor, båda placerade relativt nära takfoten, har flyttats högre upp på takfallen.

Huvudbyggnaden på Pantern 6 uppfördes 1883. Fastighetsägare sedan 1956 är Odd Fellowlogens brödralogs nr 12, Helsingia. Fastigheten ingår i det byggnadsminnesförklarade området kring Rådhusorget i Söderhamn, BM 71.

Länsstyrelsen Gävleborgs beslut är daterat 2018-11-08, dnr 6383-18. Arbetena är utförda av Plåtteknik Söderhamn AB på beställning av fastighetsägaren, Odd Fellowlogen, nr 12, Helsingia. Kontaktperson från logen har varit Björn Lindqvist. Läns museet Gävleborg, genom byggnadsantikvarie Ulrika Olsson, har varit anlitade till den antikvariska medverkan. Tre platsbesök har utförts under projekttiden, 2018-09-12, 2018-10-17 och 2018-11-30.

ANTIKVARISK SLUTBEDÖMNING

Takomläggningen av takfallen mot söder har utförts i enlighet med länsstyrelsens beslut. Uppkomna frågor har kommunicerats med läns museet, som i några fall i sin tur stämt av med länsstyrelsen. Läns museet Gävleborg anser att arbetena är godkända ur antikvarisk aspekt.

LAGSKYDD

Fastigheten Pantern 6 ingår i det byggnadsminnesförklarade området kring Rådhusorget i Söderhamn och omfattas därmed av bestämmelserna i Kulturmiljölagens tredje kapitel.

HISTORIK OCH BESKRIVNING

Huvudbyggnaden på Pantern 6 uppfördes 1883, några år efter Söderhamns stadsbrand 1876. Det var grosshandlare Lorentz Edling som lät bygga upp byggnaden efter branden. Även innan branden innehades fastigheten av Edling.

Huvudbyggnaden är uppförd i tegel i två våningar med oinredd vind. Huvudfasaderna är vända mot Västra Storgatan och Rådhusgatan. Fasaderna vilar på en slåthuggen kallmurad granitsockel mot gatorna och en tuktad sockel med rundskuren fog, mot gårdssidan. Huset är byggt i en sluttning vilket gör att bottenplan ut mot Västra Storgatan, utgör källarvåning in mot gården. Mot gatorna är bottenvåningens putsade fasad rusticerad, medan den första våningen har slät puts. Första våningens fönster har rika omfattningar med konsoler som bär upp de rakt avslutade överstyckena. Fasaden avslutas med en sirligt ornamenterad gesims och takfoten är dekorerad med konsoler. Mot gårdssidan är fasaderna slåtputsade. Taknocken är något förskjuten vilket ger brantare takfall mot gatan. Taket är belagt med falsad plåt i skivformat i grå kulör. Innan de nu aktuella arbetena fanns på taket två ursprungliga skorstenar samt en sentida murad ventilationsskorsten, tillkommen 1956 i samband med att centralvärme installerades i huset. Huvudbyggnaden är i stort sig lik sedan

byggåret 1883. De största förändringarna har gjorts mot gårdssidan, där entrépartierna genom åren har haft en varierad utformning.

Efter sin död 1896 testamenterade Edling sin förmögenhet till Söderhamns stad. Utifrån testamentet bildades år 1900 den "Edlingska stiftelsen" och fonden "Pauvres honteux". Stiftelsen förvaltade Pantern 6 och hyrde ut såväl huvudbyggnad som gårdshus fram till 1925.

Odd Fellowlogens brödraloge nr 12, Helsingia, instituerades 1897. Till en början höll bröderna sina sammanträden i det Edlingska huset, men redan år 1897 hade de vuxit ur lokalerna och flyttade därför sin verksamhet till Kvarteret Björnen 4, där de hyrde lokaler fram till 1925, då de åter kom tillbaka som hyresgäster i Edlingska huset. Odd Fellowbröderna var hyresgäster fram till 1956 då de köpte hela fastigheten från den Edlingska stiftelsen.

För närmare byggnadshistorisk genomgång hänvisas till Läns museet Gävleborgs förundersökning av huvudbyggnaden, "Förundersökning av huvudbyggnad inför exteriör upprustning", 2016-04-22, Xlm dnr: 7/310.

Figur 2. Vykort från början av 1900-talet, med Pantern 6 främst i bild. Det är de tre takfallen som syns i bild, som försetts med ny plåttäckning inom detta projekt. Foto: Reprofoto i Läns museet Gävleborgs bildsamling, efter vykort i Söderhamns museiförlags arkiv.

SKADEBILD

Enligt sammanställda arkivuppgifter i den ovan nämnda förundersökningen skedde renovering av taken 1951, vilken omfattade lagning av befintlig plåt, samt skrapning och målning. Inga övriga handlingar kring takplåten har påträffats. Detta gör att den nuvarande plåttäckningens ålder är okänd.

Befintlig plåt var spikad direkt i takpanelen. Vidare fanns även problem med isbildning, delvis beroende på att vindsplan är oisolerat. Plåttäckningen mot söder läckte på sina ställen, ett problem som troligtvis även funnits längre tillbaka i tiden. Den putsade takfoten in mot gården har under sen tid klätts in i plåt. Plåtslagarna inom detta projekt uppskattade att plåten i fotrännan var bytt för cirka 30 år sedan. Sannolikt är inklädnaden av takfoten utförd i samma veva som arbetena med fotrännan. Båda åtgärderna hänger förmodligen samman med läckande takplåt, med följdskador på putsen.

Figur 3. Pantern 6 sedd från gården mot söder, innan påbörjade arbeten. Det är de tre takfallen som syns i bild, som inom detta projekt försetts med ny plåttäckning. Foto: 2018-09-12.

Figur 4. Här syns den i senare tid tillkomna plåtinklädnaden av takfoten mot söder. På takfallet syns en av de två ventilationspiporna som inom detta projekt flyttats högre upp på takfallen. I vänstra bildkanten skymtar en av två takluckor, vilka båda nu är borttagna.

UTFÖRDA ARBETEN

Samtliga takfall in mot gården, inklusive den valmade delen, har belagts med ny plåt inom detta projekt.

Befintlig plåt har rivits av takpanelen som består av glest monterat vankantsvirke. Den murade ventilationsskorstenen från 1956 har rivits, två öppningar för tidigare takluckor har byggts igen. Två mindre ventilationspipor, en belägen på takfallet ovanför hörnentrén och en på det valmade gavelfallet, har flyttats upp högre på takfallen.

Plyfa, K-Plywood P 30, har monterats ovanpå panelen för att få ett jämnt underlag. På skivorna har underlagsduk av typen Bevego-Linet lagts. Ny fabrikslackerad plåt i ljus grå kulör, Plannja 30, har lagts på taket. Plåten är i skivformat och dubbelfalsad, likt tidigare utförande. Tvärfalsarna är lagda med en förskjutning om högst fem centimeter, vilket gör att dessa upplevs ligga på en linje. Fotrännskrokarna är smidda. Samtliga skorstenar/ventilationsskorstenar har klätts om med ny plåt, förutom skorstenen längst mot öster. Den skorstenen fungerar som frånluftskanal. Den västra skorstenen har satts igen med isolering.

Snörasskydd, i form av grindar, system Weland, har monterats på samtliga omlagda takfall. Nya vattkupor och stuprör med skarpa vinklar har monterats. Dessa är i vit kulör och från Plannja.

Figur 5. Under pågående arbeten. Den tidigare plåten är avriven och takfallen är täckta med plyfa och underlagsduk. Foto: 2018-10-17.

Figur 6. Fotplåten och fotrännan är på plats. Foto: 2018-10-17.

Figur 7. Den södra sidan vid slutbesiktningen. Vissa arbeten kvarstod här, som beslag kring den östra skorstenen, och målning av den samma. Vattkupor och stuprör skulle monteras efter att ställningarna tagits ner. Foto: 2018-11-30.

Figur 8. De två takluckorna som fanns på det stora takfallet har tagits bort. En liten ventilationspipa syns till höger i bild. Den har flyttats upp på takfallet inom detta projekt, efter att ha varit placerad närmare takfoten tidigare. Foto: 2018-11-30.

Figur 9. Takfallen vid slutbesiktningen. Foto: 2018-11-30.

Figur 10. Närbild på ett av snörasskydden. Foto: 2018-11-30.

Figur 11. Vid slutbesiktningen saknades ännu beslag på den östra skorstenen, liksom målning av befintlig plåt i samma kulör som omkringliggande nya plåtytor. Foto: 2018-11-30.

ANTI-KVARISKA STÄLLNINGSTAGANDEN

Under projektets gång uppstod funderingar kring flaggstången som är monterad på taket. Denna har till största del sin infästning på det stora takfallet mot norr, men i och med att plåten mot söder skulle rivas bort inom detta projekt, fanns möjlighet att eventuellt ta bort flaggstången. För att nå flaggstången behöver en person klättra på stege från vinden och öppna en taklucka för att kunna hissa och hala flaggan. Detta är en otillgänglig, och dessutom ganska riskfylld, manöver. Det fanns idéer inom logen att ersätta takflaggstången med en markstång. Varken Läns museet Gävleborg eller Länsstyrelsen Gävleborg såg något hinder i detta. På ett foto från början av 1900-talet syns en flaggstång inne på gården. Dock beslutade sig logen slutligen för att behålla flaggstången på taket.

Den misspyrdande plåtinklädnaden av takfoten diskuterades inledningsvis. Beslut togs om att låta frågan vila fram till framtida fasadåtgärder. Plåtinklädnaden bör då tas bort och underliggande takfot bör lagas.

Frågan kring snörasskydd kommunicerades inte med antikvarisk medverkande. Följden blev att snörasskydd av typen grindar beställdes. Ur antikvarisk och estetisk synvinkel hade snörasskydd av typen tre rör varit att föredra. Beslut togs om att godkänna grindarna, då de aktuella takfallen vetter mot gården, men att ambitionsnivån ska vara högre när det kommer till framtida takåtgärder mot Rådhusorget.

ÅTERSTÅENDE ARBETEN

Vid slutbesiktningen 2018-11-30 återstod följande arbeten.

- Beslag saknades på den östra skorstenen, där den äldre plåten ska behållas.
- Målningen av befintlig plåt på den östra skorstenen.
- Montering av vattkupa och stuprör.
- Bättring av färg på små avskavda ytor.

Samtliga arbeten, förutom målningen av den befintliga plåten kring den östra skorstenen, utfördes i samband med avetableringen. Målningsarbetena ska utföras till sommaren 2019.

Figur 12. Ställningen är riven. Nya vattkupor och stuprör har monterats. Den östra skorstenen ska målas till sommaren 2019. Foto: Björn Lindqvist, Odd Fellow, 2019-01-03.

TEKNISKA OCH ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Länsstyrelsens dnr: 6386-18

Beslutsdatum: 2018-11-08

Länsmuseet Gävleborgs dnr: 706/310

Antikvarisk medverkan: Ulrika Olsson, Länsmuseet Gävleborg

Fastighet: Pantern 6

Stad: Söderhamn

Kommun: Söderhamn

Lagskydd: Kulturmiljölagen kapitel 3

Uppdragsgivare: Odd Fellow Söderhamn

Utförande firma: Plåtteknik Söderhamn AB

Projekttid: september – december 2018

Materialleverantörer: Bevego-Line
Plannja
Abra
Weland

Besiktningsdatum: 2018-09-12
2018-10-17
2018-11-30

Dokumentationshandlingar förvaras i länsmuseets arkiv.

KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING

Olsson, Ulrika, *Förundersökning av huvudbyggnad inför exteriör upprustning*, 2016, Dnr: 7/310

LÄNSMUSEET GÄVLEBORG, BOX 746, 801 28 GÄVLE · TEL 026-65 56 00. WWW.LANSMUSEETGAVLEBORG.SE
BESÖKSADRESS: SÖDRA STRANDGATAN 20, GÄVLE